رۆشنبیر و دەسەڵات ... د. شەونم یەحیا

د. شەونم یەحیا
دکتۆرا لە فەلسەفەی کۆمەڵناسی زانکۆی سۆربۆن _ پاریسی یەك

(1- 2)

هەموو ئەکتەرێکی کۆمەڵایەتی ناو کایەکانی کۆمەڵگە ، توێژێکی گرنگن لە گۆڕگەی رۆشنبیری کۆمەڵدا بەڵام ئەوە بەو مانایە نیە کە هەموویان وەزیفەی رۆشنبیر بگێرن ، ئەو کاتەی ئەکتەرێك لە ناو کایەکانی کۆمەڵ بتوانی داهێنانێك لە رووی سیاسی یان کۆمەڵایەتی یا فەرهەنگی یا ئابووری و ئەو داهێنانە بتوانێ گۆرانێك دروست بکات ، ئەو کاتە دەکەوێتە ناو بازنەی رۆشنبیر.

لە ئەنجامی کارکردنم لەسەر پرسی رۆشنبیران لە گۆرانکارییە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان لە کۆمەڵگەی کوردی لە تەوەری پەیوەندی نێوان دەسەڵات و رۆشنبیر لە کۆمەڵگەی کوردی ، گەیشتینە ئەوە ئەنجامە کە دەسەڵاتی سیاسی پەیوەندی لەگەڵ هەر رۆشنبیر و ئەکتەری رۆشنبیری بە جۆرێك دیاریکردووە ، دەسەڵات لەسەر بنەمای دابەشبوونی ئەکتەری رۆشنبیری و رۆشنبیران و خۆیەکلاکردنەوەیان مامڵە کردووە ، ئەو ئەکتەرە رۆشنبیرییانەی کە دژی دەسەڵاتن مامڵەی دەسەڵات جیاواز بوو لەوانەی لەگەڵ دەسەڵاتن .

پەیوەندییەکان هەندێ جار لە ئاستی پاشکۆبوونە ، یان تێکەڵ بە ناوزڕاندن و پەلاماردانە ، یان نە ئەوان کاریان بە پرۆژەی سیاسیە و کۆمەڵایەتیەوە هەیە نە دەسەڵاتیش کاریا بەوانەوە هەیە .
ئەوانەی دژی دەسەڵاتن نە هەڵویستیان و گووتارو رەخنە وپێشنیارییەکانیان وەردەگیرێت دەسەڵات دەرگای گفتوگۆ کردن لەگەڵ ئەوان داخستووە ، لە هەندێ حاڵەتدا ئەگەر گوێشیان بۆ بگرێت بۆ ئەوەیە ببێتە چاودێرێك بەسەرییانەوە نەوەك و بیروبۆچوونەکانیان بۆسەر بەرژەوەندی سیاسیان هەڕەشە بێت.

هەروەها ئەوانەی لەگەڵ دەسەڵاتن و بەرژەوەندی خۆیان لە چوارچێوەی ئەو دەسەڵاتەدا دەبینەوە ئەوان دەبنە زمانحاڵ و پارێزەری ئەو حزبە دەسەڵاتیش کاتێك گوێ بۆ ئەکتەری رۆشنبیری کە لایەنگیری

حزبەکان و دەسەڵات ڕادەگرێت لە پێناو پاراستنی دەسەڵاتەکانیان و مانەوەیان لە حوکم کردن .
پێم وایە ئەم دوو جۆرە ئەکتەرە ناوکەونە ناو بازنەی ڕۆشنبیر ، لێرە ئەکتەری ڕۆشنبیریم بەکارهێناوە ، چونکە ئەکتەری ڕۆشنبیری جیاوازە لە ڕۆشنبیر ، (هەموو ئەکتەرێکی ڕۆشنبیری مەرج نیە ڕۆشنبیر بێت ، بەڵکو ئەوان توێژێکن لە گۆڕگەی ڕۆشنبیری کۆمەڵگەدا) هەریەکێکیان بە جۆری ئەو ڕۆشنبیرانەی بەشداری دەسەڵات دەکەن کاتێك کە دەگاتە ئاستی ئەوەی هاوسەنگی نێوان ئیلتزامی سیاسیان و ئیلتزامی کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتیان بەرامبەر بە کۆمەڵ بپارێزن ئەوکات لە ناو بازنەی” ڕۆشنبیر” دایە. چونکە ئەرکی ڕۆشنبیر ڕەخنە گرتنە لە واقیعی دواکەوتوو ئەو واقیعەی کە سەروەری مرۆڤ ناپارێزیت و مافی پێشیل دەکات.

هەندێ لەو کەسایەتیە ڕۆشنبیرییانەی کە گۆڕگەی توێژینەوەکەمان بوون پێیان وابوو ” دەسەڵاتی سیاسی و حزبی کوردی ڕۆشنبیری ناوێ ، بەڵکو کەسێکی دەوێت پروپاگەندەی بۆ بکات ، کادیریکی ئیعلامی دەوێت دەزگاکانی ڕاگەیاندن میدیاکانی بۆ بەڕێوەببات بەو شێوەی کە حزب دەیەوێت ، ڕۆشنبیری سەربەخۆی و ڕەخنەگری ناوێت ، بەڵکو کۆیگرێکی پروپاگەندەکاری دەوێت”
پێم وایە ئەو ئەکتەرانەی کە پێیان دەڵێن ڕۆشنبیر لە نێو دامەزراوەکانی دەسەڵات و حیزب کار دەکەن بوونەتە فەرمانبەری حیزبی ، دەسەڵاتی سیاسی لە هەرێمی کوردستان ژمارەیەکی زۆری لەو جۆرە ئەکتەرانە بەناوی ڕۆشنبیر بۆ خۆی دروست کردووە.
لێرەدا گرنگە دەسەڵاتی سیاسی کۆکەرەوەی هەموو بیروڕا جیاجیاکان بێت و هەر ڕۆشنبیرێك یان ئەکتەرێکی ڕۆشنبیری بە دەر لە ئایدیۆلۆجیا سیاسی یاخو پێگەی سیاسی یان سەربەخۆ گوێ بۆ بگردرێت لە پێناو بەرژەوەندییە گشتی گوێ لە هەموو ئەو مەعریفانە وەربگرێت کە عقڵانین و پرۆژەی عەقڵانین بۆ ئەوەی پرۆژەی ڕۆشنبیرانیش لەپشت عەقڵیەتی سیاسیەوە بێت بۆ ئەوەی کاریگەریان لەسەر شێواز و سیستەمی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە دا هەبێت.

پەیوەندی نێوان ڕۆشنبیر و دەسەڵات لە هەرێمی کوردستان لە دۆخێك بۆ دۆخێکەوە دەگۆڕدرێت ، لە سەردەمی ڕژێمی بەعس ڕۆشنبیران لەگەڵ حزبەکانی کوردستان بەیەکەوە خەباتیان دژی ڕژێمی بەعس دەکرد لە پێناو ئازادکردنی خەڵکی کوردستان لە ژێر دەستی ڕژێمی بەعس ، بەڵام دوای ئازاد کردن هەرێمی کوردستان ئەم پەیوەندییە بەشێوەیەکی ڕادیکال دەگۆڕدرێت ، پەیوەندییەکان کاتیگۆر دەکرێت بە

گوێرەی هەڵویستی رۆشنبیر و ئەکتەری رۆشنبیری ، ئەو رۆشنبیر و ئەکتەری رۆشنبیرییانەی کە رەخنە لە دەسەڵات دەگرن پەیوەندییەکانی نێوانیان گرژ دەبێت.

ئەوان پێیان وایە کە عەقڵییەتی سیاسی کۆن ناتوانێت حکومەتی ئەلکترۆنی بەرێوەببات ، لەبەرئەوەی سەرکردە سیاسیەکانی هەرێمی کوردستان لە کاتێکدا کە ڕۆڵی پلاندانان و جێبەجێکردن دەبینن و کەمتر بڕوایان بە شارەزایی و پسپۆری هەیە، بۆیە پاشماوەکانی عەقڵییەتی شۆرشگێری و مەیلی تاکڕەوانە و گەندەڵی و مۆدیلی باڵا دەستی حزبی لەبواری بەرێوەبردن و دانانی کەسایەتی لەسەر بنەمای حزبایەتی و میزاجی شخصی و خزمایەتی بەربەستن دەبێت لەبەردەم گەشەسەندنی سیاسی لە هەرێمی کوردستاندا .
لە روانگەی زۆربەی ئەو رۆشنبیرانەی کە بەشێك بوون لە کێڵگەی توێژینەوەکەمان ، ئەو رخنەنانەن کە ئەمرۆ لە دەسەڵاتیان دەگرت بریتی بوون لە :
• -ئەو جۆرە دەسەڵاتە نیە گوێ بۆ هەموو رۆشنبیرێك یان ئەکتەری رۆشنبیر بە جیاوازی بیر وڕای سیاسیان یان بۆلانەیان رابگرێت ، ئەگەر گوێش ڕابگرێت بۆ ئەوانە دەگرێت کە لایەنگیری دەسەڵاتن ، یان گوێ لە رۆشنبیران یان ئەکتەری رۆشنبیری دەگرێت نەك لە پێناو پەیامی عەقڵانی و کارکردن بە بیروڕاکانیان بەڵکو بۆ چاودێرکردنیان نەوەك مەترسی بێت بۆ سەر هێزی دەسەڵات.

• مانەوەی عەقڵییەتی کۆنە لە بەرێوەبردن و دامەزراوەکانی کۆمەڵگە لە هەموو بوارەکانی بە تایبەتی لە بەرێوەبردنی سیستەمی سیاسی و نەبوونی پسپۆری لێهاتووی لە بوونیاد و دامەزراوەکانی کۆمەڵگە و دابەش نەکردنی دەسەڵاتەکان لەسەر بنەمای دیموکراسی و شارەزای ئەمەشیان بۆ کەمی هوشیاری سیاسی گەراندەوە
• دەسەڵات ئەو معریفەی دەوێت کە بتوانێ پروپاگەندەی بۆ بکات
• پێویستی بوون بە " هێز " لە جیاتی عەقڵ
• رۆشنبیران لەو بروایەن کە دەسەڵات لە هەرێمی کوردستان رێچکەی دامەزراوەی وەرنەگرتووە بۆیە پرۆژە و عەقڵی رۆشنبیر لە پشت حکومەت و کاری بەڕێوەبردن و دەسەڵاتەوە نیە ، بەڵکو لەسەر میزاجی شخصیە و حزبی بەرێوە دەچێت
• دیدی حزب بۆ رۆشنبیر وەکو ئامرازێك بۆ پروپاگەندە و دابەشبوونی رۆشنبیران بەسەر دەسەڵات و ئۆپۆزیسیۆن و بەکارهێنانی رۆشنبیران لە ململانێ سیاسیەکان.
• هەروەها نەبوونی سیستەمێکی یەکسانخوازە کە تێدا هەموو

هاوڵاتیان لە ماف و ئەرکدا یەکسانبن و نەهێشتنی گەندەڵی لە بواری بەرێوەبردنی دامەزراوەکانی کۆمەڵگە و نەبوونی شەفافیەت لە بەرێوەبردن .

هەر بۆیە وەکو لە بۆچوونی بەشێك لەوانەی کە لە کۆمەڵگەی توێژینەوەکەماندا بوون ، بۆمان روونبووەوە کە کۆمەڵێك هۆکار لە پشت دروستبوونی ئەو بۆشاییانەن کە لە نێوان رۆشنبیران و دەسەڵات دایە ، گەیشتین ئەو کە لە هەرێمی کوردستان ، ئەو بۆشاییە لە نێوان رۆشنبیرانی سەربەخۆ و بێ لایەن زیاتر فراوانتر دەبێت وەك لەوەی رۆشنبیرانی لەگەڵ دەسەڵاتن ، پێمان وایە ئەگەر گفتوگۆی کراوەو دیموکراسیانە لە نێوان رۆشنبیران بەگشتی و دەسەڵاتی سیاسی بەتایبەتی هەبێ ئەوا چوارچێوەی ئەو بۆشاییانە کەمتر دەبێتەوە .
پەیوەندیی نیوان رۆشنبیر و دەسەلات لە هەرێمی کوردستان ئەو کاتە تەندروست دەبێت کە دیالۆکی راستگۆییانە لە نێوان رۆشنبیران بە جیاوازی بیروڕایان و هەڵویستیان لەگەڵ دەسەڵات و حزبە سیاسیەکان دا هەبێت.
بۆیە بۆ ئەوەی پەیوەندییەکی تەندروست دروست بێت گرنگە رۆشنبیران بەشداری لە بڕیارە سیاسیەکاندا بکەن و دەسەڵاتیش بە جیاوازی بیرو رایان لە خۆیان نزیك بکاتەوە بە مەبەستی بە عقڵانی کردنی سیاسەتی مەدەنیانە لە بەرێوەبردنی دەسەڵات ، لە هەمانکاتدا رۆشنبیرانیش دەتوانن رۆڵی خۆیان بگێرن.

لە ئەنجامی توێژینەوەکەمان گەیشتینە ئەوەی سەرچاوەی بۆشایی نێوان رۆشنبیر و دەسەڵات لەوەوە هاتووە
1- تێوەگلاندنی سیاسەت لە هەرێمی کوردستان لە حوکمی کلیبتۆکراتی واتا "چەتەسالاری" و گەندەڵی و نەبوونی شەفافیەت لە کاروباری ئیداریدا .
2- مۆنۆپۆڵکردنی سیاسەت لەلایەن نوخبەیەکی سیاسی یەکجار بچوك کە هەموو سیفەتێکی دیموکراسیانەی لە سیاسەت سەندۆتەوە .
3- رۆشنبیران ئەرکی سەرەکی خۆیان ئەنجام نادەن و دەچنە شەڕی سیاسیەکانەوە و رەخنە بەجێدێڵن و وەك ئۆپۆزیسیۆنێك رەفتار دەکەن ، ئەمە وا دەکات رۆشنبیرانی سەربەخۆ بێلایەنی خۆیان لە دەست بدەن ، ئەگەر رۆشنبیرێکی هەقیقی بێت لە ئەرکی سەرەکی خۆی دوور ناکەوێتەوە و ناچێتە شەڕی سیاسیەکانەوە ، بۆیە ئەم کەسانە زیاتر لە ئەکتەری رۆشنبیریەوە نزیکن نەك رۆشنبیر .
4- ناڕەزایی بوونی رۆشنبیران لە مۆدیلی ئەو دەسەڵاتەی کە هەیە لەگەڵ دەرهاوێشتەکان و رەخنەی توندیان لە نوخبەی سیاسی و

دەسەڵاتداران ، بەشێ لە ڕۆشنبیران بە تایبەتی بۆ لایەنەکان لەگەڵ دەسەڵاتدا تا ڕادەیەکی بەرچاو وەکو دوو ڕێیانیان لێ هاتووە ئەوان ڕەخنەی توند لە دەسەڵاتدا دەگرن و دەسەڵاتیش لەڕێی هەوڵی ناو زەراندن و پەنابردنە بەر دادگا بەرپەرچی بەشێ لەو هێرشانە دەدنەوە .

5- لاوازی پێکەوە ژیانی دیموکراتیانە ، واتا لاوازی کولتوری دیموکراتیانە و شێوازی گفتوگۆی نێوانیان لە روو بەرووبوونەوەی کێشەکان و چۆنیەتی چارەسەرکردنیان .